

УДК 63.005.658

**Анін В.І., д.е.н., проф., Бондар О.А.,
д.е.н., проф., Куліков П. М., д.е.н., проф.,
Шкуропат О.Г., здобувач, м. Київ**

**АУДИТ ЕФЕКТИВНОСТІ ЯК СИСТЕМНИЙ
ЕЛЕМЕНТ ГАЛУЗЕВОГО
АУДИТОРСЬКОГО МОНІТОРИНГУ**

У статті обґрунтовується, що основним інформаційним ключем представленої частини науково-практичного дослідження є науково-методичне обґрунтування системного елемента контролінгу державного регулятора - галузевий аудиторський моніторинг. Механізм функціонування галузевого аудиторського моніторингу виконано на прикладі його структурного елемента – аудиту ефективності. Визначено, що метою аудиту ефективності є здійснення оцінки досягнення запланованих показників (продукту, ефективності, якості), виявлення проблем у виконанні бюджетної програми підприємства та розроблення пропозицій щодо підвищення ефективності використання ресурсів підприємства.

Ключові слова: галузевий аудиторський моніторинг, аудит ефективності, економічна безпека, будівельна галузь, економічна безпека діяльності підприємства, принцип ефективності.

Актуальність дослідження та постановка проблеми. Загальний стан національної безпеки України, стабільність вітчизняної економіки безпосередньо залежать від результатів діяльності суб'єктів господарювання та практики забезпечення їхньої безпеки. В економіці України будівельна галузь є інтегруючою. Вона координує темпи розвитку інших галузей, тому особливу увагу слід приділити саме розвитку та економічній безпеці будівельних підприємств країни.

Будівництво є специфічною галуззю, яка, як переконливо довела економічна криза останніх років, безпосередньо впливає на

інші сфери національної економіки, і, будучи однією з пріоритетних основ економічного зростання, реалізує більшу частину інвестицій в основний капітал усіх галузей виробництва, формуючи таким чином структуру економіки.

Забезпечення безпеки будівельного підприємства – це складний процес формування умов і механізмів стабільної роботи конкретного суб'єкта господарювання, на який впливає значна кількість зовнішніх і внутрішніх чинників. Вони впливають як із загальних проблем на фінансових ринках, економічній та соціальної політики держави, так і з системи управління підприємством, його безпекової, фінансової, маркетингової, кадрової, інформаційної політики.

За роки незалежності в Україні не вдалося створити ефективною, високоорганізованою системи безпеки підприємств, яка б відповідала міжнародним стандартам та задовольняла потреби кожного суб'єкта господарювання. Однак, одним з основних напрямків, що стрімко розвивається в умовах сучасності, є *галузевий аудиторський моніторинг*, що на відміну від усталеного поняття аудиту господарської діяльності підприємства орієнтований на нарощення ефективності та конкурентоздатності підприємства в ринкових умовах сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних економічних глобальних умовах більшість підприємств працюють в умовах невизначеності, непередбачуваності. Нестабільна політична і соціально-економічна ситуація в країні посилюють ступінь ризику прийняття рішень і функціонування підприємств загалом. Сучасна будова економічної безпеки підприємств та аналізу на їх основі перспектив розвитку підприємства не дають змоги повною мірою визначити фінансову позицію підприємства на ринку капіталів. Переведення методології основи обліку і фінансової звітності з інформацією про

активи в інформаційну площину ресурсного потенціалу підприємства, які корелюють з економічною безпекою підприємства, є важливим.

Нині існують численні наукові дослідження у сфері економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності. Різним аспектам економічної безпеки підприємств, у тому числі теоретичним питанням економічної безпеки та проблемам її забезпечення, присвятили свої дослідження такі вітчизняні та іноземні науковці: Абрамов В., Бабанова Ю.В., Будович Л.С., Васильців Т.Г., Геєць В.М., Грунін С.О., Златкин А. И., Іващенко В. І., Лаптев С.М., Кавун Г.В., Кашин А.В., Козаченко В.І., Корецький Б.М., Кузенко Т.Б., Ляшенко О.М., В. Мак-Мак, Мунтіян С.В., Олейников Є.А. та ін.

Цілі статті. Основним інформаційним ключем представленої частини науково-практичного дослідження є науково-методичне обґрунтування системного елемента контролінгу державного регулятора - *галузевий аудиторський моніторинг*.

Основні результати дослідження. В основі розроблення комплексної системи забезпечення економічної безпеки діяльності підприємства повинна лежати

певна концепція, яка включає мету, завдання, принципи діяльності, об'єкт і суб'єкт, стратегію і тактику. Мета цієї системи – мінімізація зовнішніх і внутрішніх загроз економічному стану суб'єкта підприємництва, у тому числі його фінансовим, матеріальним, інформаційним, кадровим ресурсам.

У процесі досягнення поставленої мети здійснюється вирішення конкретних завдань, які об'єднують усі напрямки забезпечення безпеки (рис.1.).

Важливого значення в процесі організації безпеки набуває визначення заходів безпеки та структури її сил. Враховуючи, що до складу сил безпеки мають бути залучені всі підрозділи суб'єкта підприємництва відповідно до їх функцій, заходи безпеки будуть носити як загальний характер, так і мати певну специфіку для підрозділу безпеки. Крім того, певну специфіку можуть мати заходи і за видами безпеки, насамперед економічної.

Для визначення економічної безпеки підприємств будівельної галузі необхідно окреслити галузеві особливості функціонування підприємства, що впливають на формування її системи й оцінку рівня.

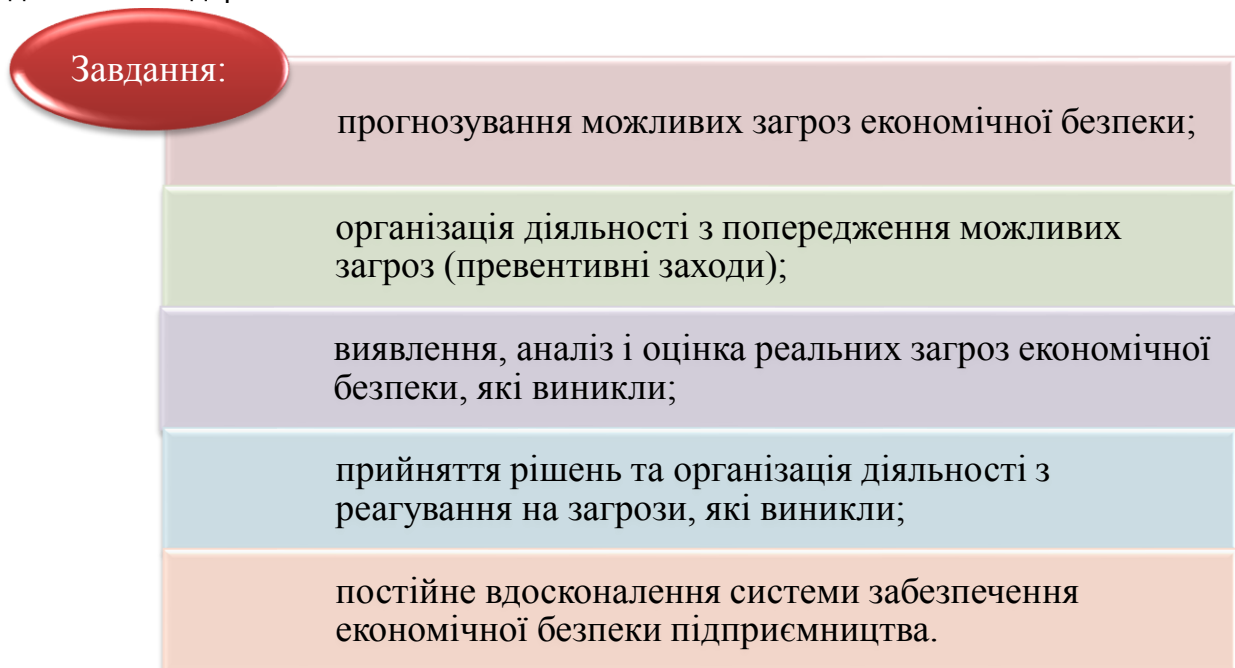

Рис.1. Завдання комплексної системи забезпечення економічної безпеки діяльності підприємства

Формування системи економічної безпеки будівельного підприємства і

розроблення заходів з підтримання її належного рівня потребує вивчення галузевої специфіки. За результатами аналізу особливостей будівельної галузі систематизовано її характерні риси та виділено найбільш важливі з них:

➤ можливість використання будівельної продукції лише за місцем виробництва, тобто її нерухомість. Тобто, об'єкти будівництва стають автоматично об'єктами земельних відносин і власності на землю;

➤ високий ступінь мобільності виробництва, обумовлений тим, що відбувається наданням послуг (будівельних послуг). Послуги надаються не за місцем розміщення будівельного підприємства, а на ділянці, визначеній замовником, або за місцем розташування об'єкта;

➤ значна залежність від природних факторів, що обумовлює необхідність варіації технічних і технологічних рішень і впливає на продуктивність праці, специфіку її охорони і безпеки, зумовлює тривалість і послідовність виконання робіт;

➤ тривалий господарський цикл і низька швидкість обороту капіталу;

➤ висока вартість об'єктів будівництва, значна тривалість їх експлуатації;

➤ потреба в залученні значних обсягів ресурсів, що пояснює поширену практику авансових платежів і стовідсоткової передплати;

➤ високий ступінь індивідуалізації споживача (у більшості випадків споживач будівельних послуг відомий до моменту зведення об'єкта будівництва), що приводить до попереднього встановлення контрактної ціни на об'єкт або конкретного механізму її визначення;

➤ значна потреба у взаємодії багатьох підприємств і організацій під час створення будівельної продукції, що пояснює наявність складних техніко-економічних зв'язків у галузі;

➤ наявність великої кількості різноманітної інформаційної документації та необхідність дотримання встановлених державою вимог, норм і нормативів;

➤ високий ступінь непрозорості процедур під час ліцензування, отримання дозвільних документів.

Наведені вище характерні риси визначають зміст основних зовнішніх і внутрішніх загроз економічної безпеки будівельного підприємства та обумовлюють специфіку її управління. Класифікація ж загроз, що впливають на економічну безпеку будівельних підприємств, представлено на рис. 2.

На основі запропонованої класифікації загроз економічної безпеки будівельне підприємство матиме можливість детальніше визначити загрози, притаманні саме йому за сучасних умов розвитку національної економіки в цілому та будівельної галузі зокрема. Саме від точності визначення пріоритетних загроз залежить спроможність формування ефективних стабілізаційних заходів для забезпечення ефективного функціонування підприємства.

Таким чином, важливо зазначити, що діяльність будівельних підприємств є ліцензованою, відповідно регламентується і контролюється державою.

Розглянемо механізм функціонування *галузевого аудиторського моніторингу на прикладі його структурного елемента – аудиту ефективності*.

Аудит ефективності - це форма контролю, яка спрямована на визначення ефективності використання коштів для реалізації запланованих цілей та встановлення факторів, які цьому перешкоджають. Аудит ефективності здійснюється з метою розроблення обґрунтованих пропозицій щодо підвищення ефективності використання коштів підприємства та формування його бюджетів у процесі виконання цілей підприємства через виконання конкретних завдань на основі реалізації різноманітних програм.

Об'єкт аудиту ефективності - кошти, що спрямовані на виконання програми, ефективність якої необхідно оцінити у процесі аудиту.

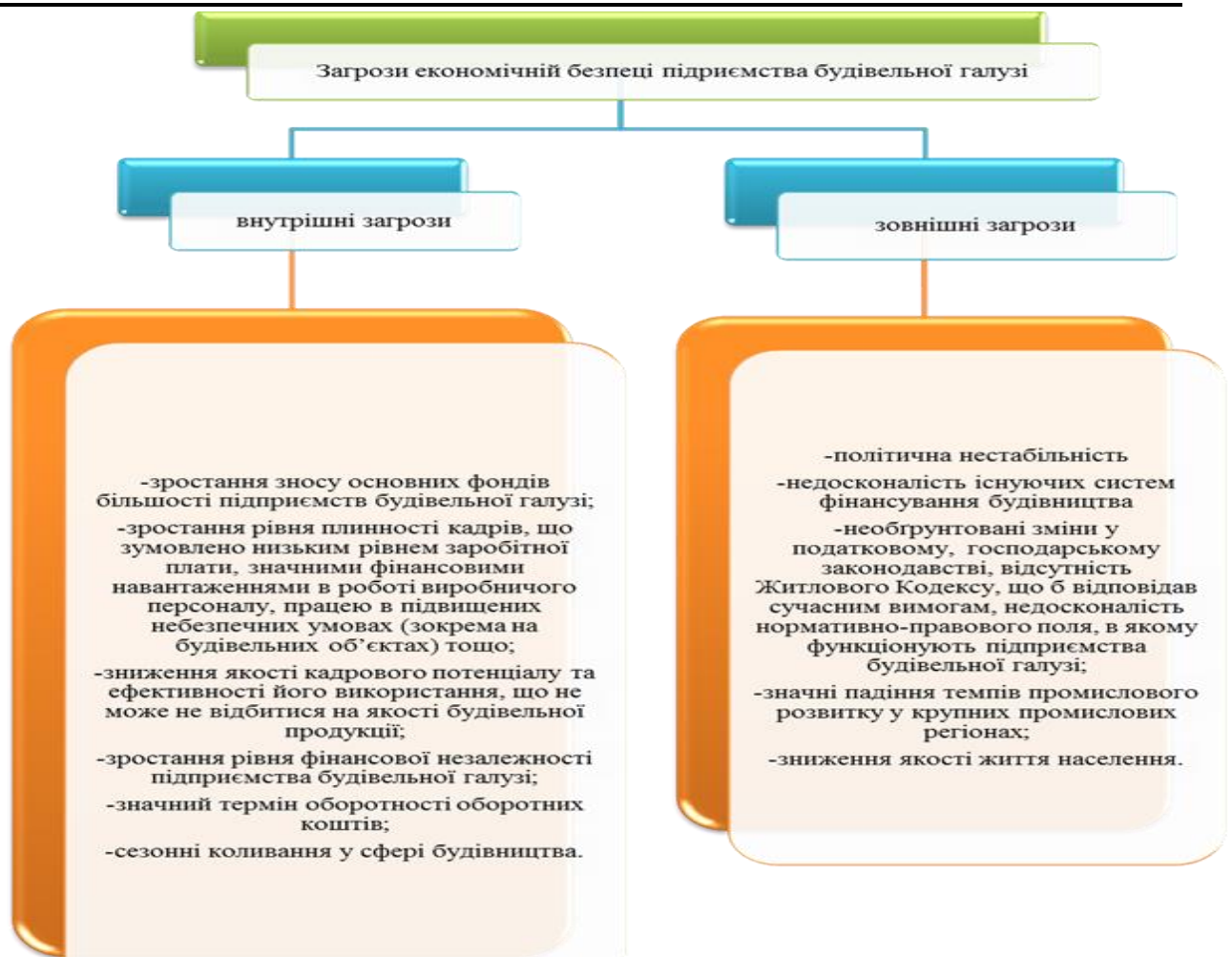

Рис. 2. Класифікація загроз економічній безпеці будівельного підприємства

Принцип ефективності, що покладено в основу аудиту ефективності - прагнення всіх учасників бюджетного процесу при складанні та виконанні бюджетної програми досягти запланованих цілей при залученні мінімального обсягу коштів та досягти максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів.

Проблема аудиту ефективності - невиконання запланованих результативних показників бюджетної програми через неефективне використання коштів.

Метою аудиту ефективності є здійснення оцінки досягнення запланованих показників (продукту, ефективності, якості), виявлення проблем у виконанні бюджетної програми підприємства та розроблення пропозицій щодо підвищення ефективності використання ресурсів підприємства.

Основними завданнями аудиту ефективності є:

- оцінка ефективності виконання бюджетних коштів підприємства та оцінка структури формування бюджету підприємства шляхом порівняння звітних даних щодо виконання програм (виконання результативних показників) із заданими параметрами, порівняння рівня досягнутих показників з рівнем їх фінансування;

- виявлення упущень і недоліків організаційного, нормативно-правового та фінансового характеру, які перешкоджають своєчасному і повному виконанню бюджетних програм;

- визначення ступеня впливу виявлених упущень і недоліків на досягнення запланованих показників;

- підготовка обґрунтованих пропозицій щодо шляхів (форм, засобів) більш раціонального та ефективного використання ресурсів підприємства, поліпшення організації виконання бюджетної політики з наголосом на можливостях зменшення витрат,

підвищення продуктивності програм та якості послуг, її подальшої реалізації із залученням оптимального (або додаткового) обсягу бюджетних коштів чи її припинення.

Здійснюючи аудит ефективності, аудитори вибирають та застосовують прийоми і процедури, які відповідають конкретним обставинам. Ці прийоми та процедури повинні дозволяти отримувати достатні, дійсні та необхідні докази, які вмотивовано підкріплюють або спростовують їхні точки зору та висновки, зокрема:

- аналіз нормативно-правових актів, планових розрахунків та обґрунтувань, методичних документів, видань і публікацій у сфері реалізації бюджетної програми, стосовно якої проводиться аудит ефективності;

- аналіз результатів раніше здійснених контрольних заходів;

- аналіз показників статистичної, фінансової та оперативної звітності;

- порівняння фактично досягнутих результативних показників виконання бюджетної програми із запланованими в динаміці за кілька років, з вітчизняним і зарубіжним досвідом у сфері реалізації бюджетної програми, з технологічними стандартами тощо;

- інтерв'ювання, анкетування (процес опитування учасників бюджетної програми та користувачів її продукту з метою встановлення проблемних питань, результати якого фіксуються письмово);

- одержання інформації від юридичних осіб.

Процес аудиту ефективності складається з таких *основних етапів*: I. Підготовка до аудиту; II. Проведення аудиту; III. Реалізація результатів аудиту.

В якості *гіпотез аудиту* можливо розглядати:

- недосконалість (недостатність, суперечливість) законодавчо-правової бази, нормативно-методологічного забезпечення;

- відсутність (недосконалість) звітності про виконання бюджетної програми.

Розглянемо на прикладах методичку реалізації виробничих *гіпотез аудиту*:

через недостатнє обґрунтування реальних потреб у коштах затверджено занижені асигнування, в результаті чого не досягнуто мети реалізації бюджетних планових показників; відсутність чітких критеріїв відбору учасників виконання програми спричинила розподіл коштів тим одержувачам, які не змогли їх освоїти; відсутність, неузгодженість нормативно-правової бази щодо порядку проходження бюджетних коштів спричинили дублювання обов'язків учасників програми і уникнення відповідальності за досягнення результатів; відсутність повної, достовірної та своєчасної інформації, взаємодії учасників бюджетної програми не дозволила оперативне управління коштами; складна процедура оформлення документів, недоліки в обслуговуванні не сприяли своєчасному і повному використанню бюджетних коштів, в результаті чого роботи не виконано.

Проведення аудиту ефективності (II етап) складається з таких стадій: збір даних, їх узагальнення та аналіз з метою підтвердження або спростування висунутих гіпотез аудиту; підготовка висновків та пропозицій, реалізація яких підвищила б рівень виконання бюджетної програми; обговорення результатів з учасниками аудиту ефективності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, можемо констатувати, методична доцільність застосування аудиту ефективності як системного елемента *галузевого аудиторського моніторингу в будівництві* є на сьогодні доцільним та ефективним важелем регуляторної політики, що дозволяє забезпечити ефективність функціонування будівельного підприємства на всіх стадіях реалізації його бюджетних програм, що складаються з пакета будівельних проектів, що різняться за сутністю, часом та ефективністю залучення бюджетних коштів підприємства, *але* відіграють структурну фондотворюючу роль бюджету будівельного підприємства. Адже аудит ефективності формує термінологічну сутність моніто-

рингового механізму через доречність використання наступних термінів:

➤ аудиторські процедури - сукупність методичних прийомів контролю та дій галузевого аудитора, за допомогою яких оцінюється рівень управління фінансово-господарською діяльністю. До складу таких прийомів належать: документальна перевірка – дослідження установчих, фінансових, бухгалтерських (первинних і зведених) документів, статистичної та фінансової звітності, господарських договорів, розпорядчих та інших документів об'єкта аудиту, пов'язаних з плануванням і провадженням фінансово-господарської діяльності, веденням бухгалтерського обліку, складенням фінансової звітності;

➤ фактична перевірка – перевірка наявності грошових сум, цінних паперів, бланків суворої звітності, оборотних і необоротних активів, інших матеріальних і нематеріальних цінностей шляхом проведення інвентаризації, огляду, обмірювання, перерахунку, зважування та контрольного обміру виконаних робіт.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондар О.А. // Методологічні основи формування галузевої теорії ефективного управління підприємством // [Дисертація]., 08.00.04, д.е.н., [Текст] Київ, 2013, С.387

2. Ковальов Д. Кількісна оцінка рівня економічної безпеки підприємства / Д. Ковальов, І. Плетнікова // Економіка України. - 2000. - № 4. - С 35-40.

3. Новікова О.Ф. Економічна безпека: концептуальні визначення та механізми забезпечення : [монографія] / О.Ф. Новікова, Р.В. Покотиленко. – Донецьк: НАН України. Ін-т економіки промисловості, 2006. – 408 с.

4. Прокопшина О. В. Обґрунтування підходів визначення поняття «економічна безпека підприємства» / О. В. Прокопшина. – Вісник економіки транспорту і промисловості, № 15-16, 2006, С. 93-95.

5. Пушкар Т.А. Теоретичні аспекти методології формування моделі розвитку будівельного комплексу регіону / Т. А. Пушкар // Научно-технический сборник

«Коммунальное хозяйство городов». – № 70. – 2011. – С.98-106.]

6. Каскади регіональних соціально-економічних систем: формування та розвиток: Монографія /О. М. Алимов, С. О. Алимов, А. І. Белова, О. А. Бондар, О. О. Демешок, І. В. Драган, Р. В. Кузьменко, В. В. Микитенко. – Київ: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2016. – 245 с.

7. Структурні трансформації економіки: світовий досвід, інститути, стратегії для України: Монографія [Текст] / О. І. Амоша, М. Г. Білопольский, В. В. Микитенко та ін. – Інститут економіки промисловості НАН України, ТНЕУ МОНмолодьспорту України. – Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ МОНмолодьспорту України. 2011. – 848 с.

8. Сталій розвиток та екологічна безпека суспільства: теорія, методологія, практика: Монографія [Текст] / [О. М. Алимов, В. В. Микитенко, С. М. Шкарлет та ін./ за науковою ред. д.е.н, проф. Хлобистова Є. В.] / ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», ІПРЕЕД НАН України, СумДУ МОНмолодьспорту України, НДІ сталого розвитку та природокористування. – У 2-х том. – Т. 1. – Сімферополь: ВД «АРИАЛ», 2011. – 464 с.

9. Econometric models and economic forecasts/Robert S. Pindyck, Dan-iel L. Rubinfeld. McGraw-Hill, Inc. 1999.

10. Goldberger A. A Course in Econometrics. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1990.

11. Green W.H. Econometric Analysis, 3rd edition. Prentice-Hall, 1997.

REFERENCES:

1. Bondar, O.A. (2013), Metodologichni osnovu formuvannya galuzevoi teorij efectivnogo upravlinnya pidpruemstvom [Methodological bases of forming of branch theory of effective management an enterprise]. Doctor's thesis. Kyiv: Kiev [in Ukrainian].

2. Kovalov, D. A. (2000), Quantitative estimation of economic strength of enterprise security. Economy of Ukraine. . Kyiv, Ukraine: 4. 35-40.

3. Novicova O. F. (2006) Economic security: conceptual determinations and mechanisms of providing. Donetsk [in Ukraine]

4. Prokopishyana O. V. (2006), Ground of approaches of determination of concept "economic security of enterprise. Announcer of economy of transport and industry. Kyiv, Ukraine: 15-16. 93-95

5. Pushkar T. A. (2011) Theoretical aspects of methodology of forming of model of development of building complex of region. Scientific and technical collection of "Communal economy of cities". Kharkiv, Ukraine: 70. 98-106.

6. Bondar O.A., Alimov O. M., Bielova A. I. and other. (2014). Cascades of the regional socio-economic systems : forming and development. Kyiv [in Ukraine]

7. Amosha O. I., Mukutenko V. V. and other (2011). Structural transformations of economy : world experience, institutes, strategies for Ukraine. Ternopil [in Ukraine]

8. Alimov O. M., Mukutenko V. V., Shkarlet S. M. and other (2011). Steady development and ecological safety of society : theory, methodology, practice. Simferopol [in Ukraine]

9. Robert S. Pindyck, Dan-iel L. Rubinfeld (1999). Econometric models and economic forecasts. McGraw-Hill, Inc.

10. Goldberger A. A (1990). Course in Econometrics. Cambridge, MA: Harvard University Press,

11. Green W.H. (1997). Econometric Analysis, 3rd edition. Prentice-Hall

АННОТАЦИЯ

В статье обосновывается, что основным информационным ключом представленной части научно-практического исследования является научно-методическое обоснование системного элемента контролинга государственного регулятора - отраслевой аудиторский мониторинг. Механизм функционирования отраслевого аудиторского мониторинга рассматривается на примере его структурного элемента - аудита эффективности. Определено, что целью аудита эффективности является осуществление оценки достижения запланированных показателей (продукта, эффективности, качества), выявления проблем в исполнении бюджетной программы предприятия и разработка предложений относительно повышения эффективности использования ресурсов предприятия.

Ключевые слова: отраслевой аудиторский мониторинг, аудит эффективности, экономическая безопасность, строительная отрасль, экономическая безопасность деятельности предприятия, принцип эффективности.

ANNOTATION

In the article grounded, that the basic informative key of the presented part of research and practice research is a scientifically-methodical ground of system element of controlling of state regulator - branch public accountant monitoring. Mechanism of functioning of the branch public accountant monitoring on the example of him structural element - audit of efficiency. Certainly, that the aim of audit of efficiency are realization of estimation of achievement of the pre-arranged indexes (to the product, efficiency, quality), exposure of problems in execution the budgetary program of enterprise and development of suggestions in relation to the increase of efficiency of the use of resources of enterprise.

Keywords: branch public accountant monitoring, audit of efficiency, economic security, building industry, economic security of activity of enterprise, principle of efficiency.